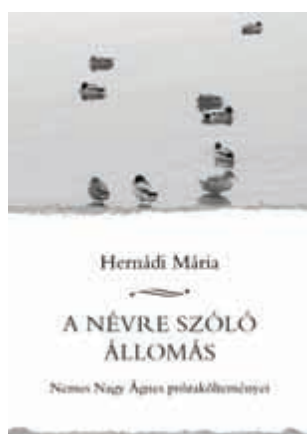

Z. URBÁN PÉTER

„Líra inkognitóban”

HERNÁDI MÁRIA: A NÉVRE SZÓLÓ ÁLLOMÁS.
NEMES NAGY ÁGNES PRÓZAKÖLTEMÉNYEI

Szent István Társulat
Budapest, 2012
199 oldal, 1600 Ft

Nemes Nagy Ágnes költészetének kutatása nem bővelkedik könyvterjedelmű tudományos munkákban, amelyek átfogó jellegüknél fogva viszonyítási pontként, hivatkozási alapként szolgálnának, vagy akár az életmű valamely egyéni megközelítési módjával olyan álláspontot dolgoznának ki, amely termékeny vitát generálva alkalmas lenne e líra megértéstörténetének újabb szempontokkal való gazdagítására. Az alábbiakban vizsgálандó kötet szerzője, Hernádi Mária viszont már két, a Nemes Nagy-recepció számára számottevő jelentőségű monográfiával is hozzájárult az újhordas költő művészetének szaktudományos feldolgozásához. Míg a korábban megjelent könyv, az *Egy találkozás története* (2005), inkább az utóbbi, egyéni megközelítési módot érvényesítő csoportba sorolható, amennyiben a verseket újszerű aspektusból, a találkozás motívuma, valamint a szövegek dialogicitása felől olvassa, addig a most napvilágot látott új kötet, *A névre szóló állomás* esetében – mint látni fogjuk – joggal beszélhetünk olyan összegző jellegű munkáról, amely a további kutatás számára is alapvető jelentőségű.

”

A monográfia bevezető fejezete a Nemes Nagy-líra leginkább bevett, ám számos félreértéssel is terhelt befogadási modellje, a tárgyias költészet kategóriája felől indítja el a gondolatmenetet. A rövid áttekintés mellett, hogy rendezett, átlátható módon összegzi az eddig elért legfontosabb eredményeket, új szempontokat is kínál a költőnő verseinek a lírai tárgyiasságra figyelő olvasata számára.

A prózáköltemény egyike azoknak az irodalmi jelenségeknek, amelyek jó okkal hozzák zavarba a poétika évszázadokon át kialakult és számos tekintély által szentesített fogalmi rendszerében gondolkodó irodalmárokat. Nem véletlen, hogy e verstípust vizsgáló tanulmányok már az első néhány mondat után olyan problémákkal találják szemben magukat, amelyek e fogalmi rendszer alapjaira kérdeznak rá. A magyar irodalomtudomány mindeddig nem vetett komo-

lyabban számot a prózaköltemény műfajával, ezért Nemes Nagy Ágnes költészetének kritikai befogadásán jóval túlmutat Hernádi könyvének második és harmadik fejezetében helyet kapó, a műfaj elméleti kérdéseivel, illetve magyar irodalmi hagyományaival foglalkozó vizsgálódása. Az általános elméleti bevezetőben a szerző a prózakölteményre vonatkozó magyar és nemzetközi szakirodalom széles látókörű, lényeglátó áttekintésére, valamint az e munkák téziseivel való kritikus számvetésre építve dolgozza ki saját álláspontját. Eszerint a prózaköltemény – amelyet nem a történet időbeli vagy ok-okozati rendje, hanem a „képírás térbeli, és az ismétlődés által létrejövő ritmus zenei logikája” (58.) szervez meg – hangsúlyozottan lírai műfajnak tekinthető. (Épp e meggyőződése miatt csatlakozik a szerző ahhoz a véleményhez, amely a formai tényezőkre irányuló *prózavers* terminus helyett a *prózaköltemény* kifejezés használatát szorgalmazza.) Hernádi szerint a prózaköltemény azokban a korszakokban kerül előtérbe, amelyek „a költészet eredendő lényegét” keresik. Így vált a műfaj meghatározóvá a romantika és a szimbolizmus korában, és ez az oka annak is, hogy a prózaköltemény a költői kimondás lehetőségeit problematizáló modern költészet „reprezentatív műfajának” is tekinthető. Az áttekintés a versszerűség külső jegyeiről lemondó prózaköltemény találó, egyéni definíciójával zárul: „líra inkognitóban” (60.).

Ahogy a magyar nyelvű prózaköltemények típusait számba vevő harmadik fejezetben világossá válik, a műfajnak ez a szemlélete nem egyeztethető össze minden szempontból az a korpussszal, amelyet az olvasási hagyomány vagy akár a szerzői önmeghatározás prózakölteménynek tekint. Hernádi így nem sorolja a vizsgált műfajba sem az „epikus” (pl. Oravecz Imre: *Az idő múlása az iparnegyedben*), sem a „bölcseleti prózakölteményeket” (pl. Weöres Sándor: *Az új évezred szelleme*), hanem azt a „lírai prózaköltemények”¹ körére korlátozza, mondván, az előbbi típusok egyfelől inkább „lírai hangvételű novellaként”, másfelől „költői hangvételű esszéként” bizonyulnak meghatározhatónak (63.). Meglátásom szerint a kategóriának ily módon történő leszűkítése ismét visszavezet bennünket a prózaköltemény definíciójának, illetve magának a műfajiságnak, sőt a líraiság kritériumainak meglehetősen összetett problémájához, amely – mint láttuk – például éppen a prózaköltemény kapcsán artikulálódik különös erővel. A monográfia, amely a műfaj elméleti hátterének tisztázása kapcsán következetesen képviseli azt a tinyanovi tételt, amely szerint éppen a magát a formai kötöttségek alól mentesítő szabad vers „emeli ki a vers konstrukciós elvét” szokatlan erővel (33.), gondolatmenetének ezen a helyén magában rejti azt a veszélyt, hogy egy jogosan kritizált tipológiai kísérlet elvetése helyett ezen absztrakt tipológia által leképezni kívánt műveket zárja ki a prózaköltemények köréből.

Nemes Nagy Ágnes prózakölteményeit Hernádi a műfaj huszadik századi magyar megjelenéseinek típusai közül az „élőbeszédszerű-dialogikus” típusba sorolja. A szerző szerint e líra egyfajta szerves fejlődés eredményeképpen jut el az életművet lezáró prózakölteményekig. Ezt a látásmódot tükrözi az e kései versekig bejárat utat vizsgáló alapos áttekintés is, amely termékeny módon a táj fogalmát helyezi a középpontba, és meggyőzően interpretálja az életművet úgy, mint a „táj keresésétől” (*Kettős világban*), „a beszélni engedett tájon” (*Szárzavillám*) és „a táj mint mítoszon” (*Napforduló*) át „a megnevezhetetlen tájig” (*Egy pályaudvar átalakítása*) bejárat utat. Éppen ez az átfogó igényű, a belső összefüggésekre odafigyelő közelítésmód teszi Hernádi könyvét a prózakölteményeken túl az egész Nemes Nagy-életmű

¹ A szerző a prózakölteményeknek e hármas felosztása kapcsán Ősi János munkájára támaszkodik. (Vö. 61–65.)

szempontjából is releváns munkává. E meglátásunkat támasztja alá az a körülmény is, hogy a szerző hatékonyan mozgósítja a Nemes Nagy-esszéekben rejlő érveket is gondolatmeneteinek alátámasztására, illetve az is, hogy az életmű felvázolásakor számot vet azon költeményekkel is, amelyek a költői hagyatékban maradtak fenn, és mindaddig kevésbé keltették fel a kritika figyelmét.

A monográfia Nemes Nagy Ágnes kilenc prózakölteményére újabb tipológiát dolgoz ki, és a „filozófiai problémafelvetés”, a „képleírason alapuló szövegalkotó logika”, a „létösszegző irányultság”, az „újfajta vallomásosság”, valamint az „esszére emlékeztető beszédmód” jegyeinek mentén felállított kategóriák keretében interpretálja a vizsgált darabokat, hangsúlyozva, hogy e tulajdonságok bizonyos mértékben a költő minden prózaversében tetten érhetők, s hogy a csoportosítás az adott sajátosság domináns meglétére alapul (130.). Ez a szemlélet következetesen érvényesül a prózaköltemények részletes elemző bemutatásában is. Az interpretációk a fenti jegyek felől indítják gondolatmeneteiket, ám sohasem esnek e kategóriák fogságába azáltal, hogy teljes mértékben alárendelődnének azoknak. Az „esszészzerű” prózaköltemények csoportjába sorolt *Falevél-szárakat* elemezve például a szerző már a bevezetésben frappáns mondattal választja el az olvasott szöveget az esszé műfajától, amelyhez a tipológia egyes közös vonások meglétének okán közelítette: „Az esszében a tárgy világítja meg a gondolatot, a prózakölteményben viszont a gondolat világítja meg a tárgyat” (172.). A különleges szövegérzékenységről tanúskodó olvasatok úgy kínálnak közelképeket a művekről, hogy közben állandóan szem előtt tartják azok elemeinek nagyobb összefüggéseit is. Külön említést érdemel a könyvnek az a rokonszenves vonása, hogy szerzője a tudományos igényű eszmefuttatásait olyan nyelven fogalmazza meg, amely még a legösszetettebb gondolatok esetében is megőrzi élvezhetőségét és közérthetőségét, emellett pedig sejteni enged a tárgyának „névre szóló” voltát is. Mindez Hernádi Mária új könyvét nemcsak a Nemes Nagy Ágnes-líra szaktudományos feldolgozása számára teszi megkerülhetetlenné, hanem a szélesebb olvasóközönséget is segítheti e költészet alaposabb megismerésében, mélyebb megértésében.